
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ.
ՀՀ ՁԵՌՔԲԵՐՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ

ՎԱՐԴՈՒՇ ԳՅՈԶԱԼՅԱՆ

«Սոցիալական պետություն» եզրույթն առաջին անգամ օգտագործել է 1850 թ. Լորենց ֆոն Շտայնը¹, ով կարևորում էր պետության հայրիշխանական դերի ստանձնումը հասարակության անխտիր բոլոր անդամների նկատմամբ՝ անկախ նրանց սոցիալական պատկանելությունից:

Սոցիալական պետության բովանդակային ընկալումը ցայսօր անցել է զարգացման մի շարք փուլեր, ընդ որում՝ ինչպես սոցիալական ոլորտում պետության դերի ու գործառույթների ավելացման, այնպես էլ դրա սոցիալական պարտավորությունների նվազեցման առումով: Այդուամենայնիվ մասնագիտական գրականության մեջ սոցիալական պետությանն առնչվող բնորոշումները այժմ էլ միարժեք չեն:

Օրինակ՝ Ն. Ա. Վոլգինը սոցիալական պետություն է համարում այն պետությունը, որն իր քաղաքականության հիմնական առաջնահերթություն է հայտարարում սոցիալական խնդիրները²: Մակայն պետք է նշել, որ միայն սոցիալական խնդիրները որպես առաջնահերթություն հռչակելը բավարար չէ սոցիալական պետության լիարժեք սահմանման համար, եթե բացակայում են այդ սոցիալական խնդիրների լուծման համապատասխան իրավական ու ինստիտուցիոնալ հենքը, հստակ մշակված ռազմավարությունն ու միջոցները, ինչպես նաև դրանց կանխարգելման հայեցակարգային հիմքերը:

Ըստ Ե. Ի. Խոլոստովայի՝ սոցիալական պետությունը այնպիսի պետություն է, որն իրականացնում է քաղաքացիների բարեկեցության ապահովման և զարգացման քաղաքականություն³: Այս սահմանման համաձայն՝ սոցիալական պետության գլխավոր խնդիրն ի վերջո հանգում է հասարակության բարեկեցության բարձրացմանը, սակայն այստեղ ևս սահմանումը շրջանցում է միջոցի՝ համապատասխան մեխանիզմների մատնանշումը:

Արևմտյան, հատկապես անգլալեզու աղբյուրներում «սոցիալական պետություն» հասկացությունը հաճախ նույնացվում է համընդհա-

¹ Տե՛ս **Бирюков С.** Классик государственного социализма // www.apn.ru/publications/article17749.htm

² Տե՛ս **Волгин Н. А., Гриценко Н. Н.** Социальное государство: учебник. М., 2003, էջ 47:

³ Տե՛ս **Холостова Е. И.** Социальная политика: учебное пособие. М., 2000, էջ 244:

նուր բարեկեցության պետությանը (Welfare State), որը կառավարության որդեգրած հայեցակարգ է, որի շրջանակներում պետությանն է վերապահվում իր քաղաքացիների պաշտպանության ու սոցիալ-տնտեսական բարեկեցության խթանման առանցքային դերը՝ հիմնված հնարավորությունների հավասարության, եկամուտների վերաբաշխման և բարեկեցիկ կյանքի նվազագույն պայմաններն ինքնուրույն ապահովել անկարող անձանց պետական աջակցության սկզբունքների վրա⁴:

Թ. Ն. Մարշալը դեռևս անցյալ դարի 50-ականներին համընդհանուր բարեկեցության պետությունը բնորոշել է որպես ժողովրդավարության, բարեկեցության և կապիտալիզմի առանձնահատուկ համակցություն⁵: Նկատենք, որ կապիտալիզմի զարգացման տրամաբանությունը անգամ ժողովրդավարական արժեքների դրսևորման պայմաններում, առանց պետության ակտիվ դերակատարման հնարավորություն չէր ընձեռի ապահովելու բարեկեցություն իրականացնող ընդունելի մակարդակ բոլոր քաղաքացիների համար: Հետևաբար այստեղ ևս ընդգծվում է պետության՝ որպես սոցիալական քաղաքականության առանցքային սուբյեկտի դերը:

Նշենք, որ, ի տարբերություն անգլալեզու գրականության, գերմանական աղբյուրներում հստակ տարանջատվում են «սոցիալական պետություն» և «համընդհանուր բարեկեցության պետություն» հասկացությունները: Ըստ գերմանացի մասնագետների՝ սոցիալական պետության հիմնական գործառույթները պետք է բավարարվեն միայն սեփական բարեկեցության ապահովման սահմանափակ հնարավորություններ ունեցող անձանց ցուցաբերված սոցիալական աջակցությամբ, մինչդեռ համընդհանուր բարեկեցության պետության դեպքում կառավարությունը հանձն է առնում բոլոր քաղաքացիների սոցիալական, նյութական և մշակութային ընդունելի բարեկեցության երաշխավորի դերը, ինչը, ենթադրելով սոցիալական ոլորտում պետական ահռելի ծախսեր, վերջին հաշվով զսպում է տնտեսական զարգացման հնարավորությունները⁶: Համաշխարհային տնտեսությունում նման պատկեր դիտվեց անցյալ դարի վերջին, ինչը բնութագրվեց որպես համընդհանուր բարեկեցության պետության ճգնաժամի շրջան:

Կարծում ենք՝ առավել համակողմանի է Կամենեցկու և Պատրիկենի սահմանումը, որտեղ «սոցիալական պետությունը» բնորոշվում է որպես հասարակության կազմակերպման ձև, որն առաջին հերթին ապահովում է արդյունավետ տնտեսական զարգացման համար համապատասխան իրավական ու օրենսդրական հենք՝ ի նպաստ հասարակության հարաճուն պահանջմունքների առավելագույն բավարարման, երկրորդ՝

⁴ Տե՛ս «Welfare state», Britannica Online Encyclopedia, www.britannica.com/topic/welfare-state

⁵ Տե՛ս **Marshall T. H.**, *Citizenship and Social Class: And other Esseys*. Cambridge [Eng.: University Press, 1950], Print:

⁶Տե՛ս **Hinske N.**, *Kants Warnung vor dem Wohlfahrtsstaat, Die neue Ordnung, Jahrgang 58, № 6, Dezember 2004*:

ի վիճակի է հասնելու քաղաքացու իրավունքների ու պարտավորությունների և նրա նյութական վարձատրության միջև առավելագույն համապատասխանության, այլ կերպ ասած՝ ապահովել հնարավորինս բարենպաստ սոցիալական կլիմա⁷:

Վերոնշյալ սահմանումը հստակ ամրագրում է սոցիալական պետության կայացման անհնարինությունը առանց համապատասխան օրենսդրաիրավական հենքի, ինչպես նաև, որ հատկապես կարևորում ենք, ընդգծում է տնտեսական գործոնի կարևորությունը սոցիալական ոլորտի զարգացման մեջ:

Մա առաջին հայացքից կարող է հակասական թվալ, քանի որ տնտեսագիտության մեջ հայտնի սոցիալական արդարության և տնտեսական արդյունավետության սկզբունքները հակասում են իրար, մանավանդ որ սոցիալական պետության տրամաբանությունից միարժեքորեն բխում է սոցիալական արդարության առաջնայնությունը:

Սակայն զարգացած շուկայական տնտեսությամբ երկրներում իրականացվող սոցիալական քաղաքականության ու վերափոխումների ներկա փուլը, աչքի է ընկնում սոցիալ-տնտեսական օբյեկտիվ գործոնների ազդեցությամբ պայմանավորված մի շարք առանձնահատկություններով, որոնք բնութագրվում են մի կողմից լիբերալ գաղափարների արմատացմամբ, մյուս կողմից՝ պետության սոցիալական գործառույթների ընդլայնմամբ: Ձևավորվում է սոցիալական պետության վերաբերյալ բոլորովին նոր պատկերացում. դա մի յուրատեսակ մեխանիզմ է, որի գերխնդիրն է շուկայի հիմնահարցերի ու սոցիալական նպատակների միջև հակասության չեզոքացումը: Ակնհայտ է, որ հիմնական տնտեսական ցուցանիշների շարունակական աճը կհանգեցնի սոցիալական ոլորտին ուղղվող միջոցների աճի, իսկ բարենպաստ սոցիալական կլիմայի առկայությունը իր հերթին տնտեսական ակտիվության խթանման ու ներդրումային միջավայրի բարելավման կարևորագույն նախապայման է: Հետևաբար ժամանակակից պայմաններում առաջատար տնտեսությունների սոցիալական քաղաքականության վերջնական նպատակը բարձր տնտեսական ցուցանիշների ապահովումն է նաև ի հաշիվ սոցիալական գործոնների, և սոցիալական ռիսկերից ապահովվածության բարձր մակարդակի հաստատումն է ի հաշիվ արդյունավետ գործող տնտեսության:

Մասնագետներն արդեն ահագանգում են, որ անգամ շուկայական սոցիալիզմի առաջատար երկրները կենսամակարդակի օրըստօրե բարձրացող պահանջների պայմաններում չեն կարող խորացնել իրենց հաջողված փորձը՝ առանց շուկայի բարձր ճկունության ու դինամիկ զարգացման խթանման⁸:

⁷ Տե՛ս **Каменецкий В. А, Патрикеев В. П.** Лекции по экономике. Проблемы становления социального государства. М., 2001, էջ 314:

⁸ Տե՛ս **Kenworthy L.,** Social Democratic America. Oxford University Press, 2014, էջ 9:

Ժամանակակից տնտեսություններում, ըստ տեսաբանների, պետք է երկրորդ պլան մղվի ինստիտուցիոնալ վերափոխումներին չափից ավելի մեծ ուշադրությունը, և կառավարությունները պետք է սնեռվեն սոցիալական այնպիսի խնդիրների վրա, ինչպիսիք են անհավասարությունը, աղքատության մակարդակը և սոցիալական այլ ռիսկերը չեզոքացնելը⁹:

Հաշվի առնելով վերը նշված մոտեցումները՝ կարելի է առանձնացնել սոցիալական պետության հետևյալ հիմնական գործառույթները.

- բնակչության զբաղվածության և եկամուտների անընդհատ աճի ապահովում,

- հասարակության բոլոր անդամների համար սոցիալական ապահովագրության հասանելիություն,

- կրթական, առողջապահական ծառայությունների և հոգևոր-մշակութային զարգացման հասանելիություն,

- բնակչության սոցիալական պաշտպանություն,

- հասարակության մեջ սոցիալական անհավասարության մեղմում եկամուտների վերաբաշխման արդյունավետ մեխանիզմների կիրառման միջոցով:

Պետք է փաստել, որ նշված գործառույթների իրականացումը, սակայն, հնարավոր չէ արդյունավետ կազմակերպել առանց քաղաքացիական ուժեղ հասարակության, որը պետք է տիրապետի ինքնակազմակերպման ու ինստիտուցիոնալ անհրաժեշտ մեխանիզմների՝ զսպելու ոչ միայն պետության անհարկի միջամտությունը շուկայական և սոցիալական գործընթացներին, այլև թույլ չտալու, որ շուկայի տրամաբանությամբ ընթացող զարգացումները ճնշեն սոցիալական արդարության սկզբունքի դրսևորումը:

Հետևաբար սոցիալական պետության հիմնական բաղկացուցիչներին պետք է դիտել նաև կայացած քաղաքացիական հասարակությունը:

Ընդհանրացնելով սոցիալական պետության վերաբերյալ տեսակետները՝ դրանցից բխող տրամաբանության շրջանակներում փորձենք գնահատել սոցիալական պետություն կառուցելու ճանապարհին ՀՀ հիմնական ձեռքբերումներն ու անելիքները:

Հայաստանի Հանրապետության՝ սոցիալական պետություն լինելու փաստը ամրագրված է երկրի գլխավոր փաստաթղթի առաջին հոդվածում. Հայաստանի Հանրապետությունն ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է¹⁰: Սակայն սոցիալական պետության լիարժեք կայացումը բարդ, ժամանակատար գործըն-

⁹ St' u **Ferragina E.**, The Four Worlds of «Welfare Reality»: Social Risks and Outcomes in Europe, *Social Policy and Society*, vol. 14 (2), 2015, էջ 287-307:

¹⁰ St' u «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն», ընդունված 2015 թ. դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով:

թաց է, որ ենթադրում է սոցիալ-տնտեսական ոլորտի շարունակական բարեփոխումներ:

Սոցիալական պաշտպանության և սոցիալական ծառայություններ տրամադրելու մակարդակը Խորհրդային Միությունում ամենաբարձրերից էր աշխարհում, սակայն այդ մեխանիզմները ոչ կենսունակ դարձան շուկայական տնտեսության անցնելու պայմաններում: Ստեղծված սոցիալ-տնտեսական ծանր իրավիճակը թույլ չէր տալիս թոթափել սոցիալական ոլորտի ֆինանսավորման ծանր բեռը դեռ առաջին քայլերն անող բիզնեսի ուսերից, որն էլ այդ պայմաններում խուսափում էր սոցիալական պատասխանատվությունից:

Տնտեսագետներ Ս. Դավոյանը, Ա. Մարկոսյանը և Հ. Մարգարյանը դեռևս 2003 թ., ամփոփելով անցումային շրջանի առաջին տասնամյակի ՀՀ սոցիալական ոլորտի տեղաշարժերը, շատ հստակ գրել են. «Գերլարված սոցիալական իրավիճակը խորանում է նրանով, որ այս ոլորտում պետության երեքուն ձեռնարկումները չեն կարգավորում սոցիալական պաշտպանության և երաշխիքների համակարգը: Պաշտպանված չեն վարձու աշխատողների շահերը, չի ընդունվել աշխատանքային նոր օրենսգիրք, չեն ձևավորվել անկախ արհմիությունները, չեն գործում պարտադիր բժշկական, կենսաթոշակային ապահովագրության մեխանիզմները, առողջապահությունը և կրթությունը հասանելի չեն բնակչության բոլոր շերտերին: Թվարկված և այս ոլորտում բազում այլ հիմնախնդիրների չլուծված լինելը անհնար կդարձնի աղքատության մեղմացման համակարգային կառավարումը, եթե այն չընթանա տնտեսական գործունեության ակտիվացմամբ»¹¹:

Ակնհայտ է, որ անցման շրջանի սկզբնական փուլում սոցիալական ոլորտում ՀՀ ցուցանիշները, մեղմ ասած, մտահոգիչ էին, և աղքատության մեղմացման համակարգային կառավարումը դարձել էր թիվ մեկ հրամայականը: Եվ պետք է փաստել, որ սոցիալական ծագման կարևորագույն հիմնախնդրի՝ աղքատության հաղթահարման լուծումը, մասնագետները համարում էին առաջին հերթին տնտեսական գործիքների ու խթանների կիրառումը:

Խորացող աղքատության որպես երկրի տնտեսական, սոցիալական ու մարդկային զարգացումն արգելակող և ազգային անվտանգությանը սպառնացող գործոնի ազդեցության նվազեցման նպատակով կառավարությունը 2003 թ. հաստատեց ՀՀ առաջին ռազմավարական փաստաթուղթը՝ «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիր» (այսուհետ՝ ԱՀՌԾ):

ԱՀՌԾ շրջանակներում սահմանվեցին սոցիալական պաշտպանության ոլորտային քաղաքականության հիմնական գերակայությունները:

¹¹ Ս. Դավոյան, Ա. Մարկոսյան, Հ. Մարգարյան, Վերափոխումները անցումային երկրների տնտեսություններում, Եր., 2003, էջ 218:

• **Սոցիալական օժանդակության ոլորտում**՝ ընտանեկան նպաստների համակարգի կիրառում՝ բնակչության ամենաանապահով խավերի աղքատության մակարդակի կրճատման նպատակով, սոցիալական նպատակային ծառայությունների մատուցում բնակչության առանձին, հատուկ պաշտպանություն պահանջող խմբերին՝ հաշմանդամներին, ծնողագուրկ երեխաներին, փախստականներին և տեղահանված անձանց:

• **Սոցիալական ապահովագրության ոլորտում**՝ կենսաթոշակների աճ՝ ընդհանուր աղքատության գծի գերազանցման հաշվարկով, կենսաթոշակների չափերի տարբերակում՝ ելնելով կենսաթոշակային ներդրման չափից և աշխատանքային ստաժից:

• **Զբաղվածության քաղաքականության ոլորտում**՝ գործազրկության ապահովագրման համակարգի արմատական փոփոխություններ և զբաղվածության խթանման ակտիվ քաղաքականության իրականացում:

• **Եկամտային քաղաքականության ոլորտում**՝ տարբեր ենթակառուցվածքների աշխատողների աշխատավարձերի առաջանցիկ աճի ապահովում, այն հաշվարկով, որ դրանք առնվազն երկու անգամ գերազանցեն աղքատության ընդհանուր գիծը, ինչպես նաև օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի համապատասխանեցում աղքատության ընդհանուր գծին¹²:

Հետագա տնտեսական զարգացումները փաստեցին, որ ռազմավարությամբ սահմանված, որոշ դեպքերում՝ բավականին հավակնոտ նպատակադրումներն ու դրանց շրջանակներում իրականացված քայլերը միայն մասամբ կարողացան լուծում տալ առաջադրված խնդիրներին: Համաձայն պաշտոնական գնահատականների՝ պատկերը գոհացուցիչ կարելի էր համարել միայն ընտանեկան նպաստների կիրառման ոլորտում, ինչը չի կարելի ասել կենսաթոշակային համակարգի մասին: Այսպես, 2005 թ. տվյալներով՝ ընտանեկան նպաստի շնորհիվ դուրս էր եկել աղքատությունից (հաղթահարել էր աղքատության ընդհանուր շեմը) ընդհանուր նպաստառուների 25.3 տոկոսը, ծայրահեղ աղքատությունից՝ (հաղթահարել էր աղքատության պարենային շեմը) ընդհանուր նպաստառուների 70.9 տոկոսը¹³:

2002-2006 թթ. տնտեսական աճի արդյունքներից թերևս ամենափչը օգտվեցին կենսաթոշակառուները. կենսաթոշակների բացարձակ ավելացումները զգալիորեն հետ մնացին հանրապետությունում միջին աշխատավարձի աճի տեմպից: 2006 թ. կենսաթոշակների միջին մեծությունը չէր հասնում նույնիսկ պարենային աղքատության սահմանագծին: Ապահովագրական տարիքային կենսաթոշակը 2006 թ. արդ-

¹² Տե՛ս «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիր», Եր., 2003, էջ 92:

¹³ Տե՛ս «Կայուն զարգացման ծրագիր», Եր., 2008, էջ 216:

յունքներով տարեկան կազմել է միջինը 12059 դրամ կամ ծայրահեղ աղքատության գծի ընդամենը 90 տոկոսը¹⁴:

Ըստ պաշտոնական տվյալների՝ 2006 թ. դրությամբ աղքատության հետտրանսֆերտային մակարդակը ընդհանուր աղքատների շրջանում կազմել է 26.5 %, իսկ շատ աղքատների (աղքատության պարենային գծից ներքև գտնվողներ) շրջանում՝ 4.1 %, այն դեպքում, երբ առանց տրանսֆերտների նույն ցուցանիշները կկազմեին համապատասխանաբար՝ 32.8 % և 12.1 %¹⁵:

ԱՀՌԾ շրջանակներում չհաջողվեց լուծել նաև եկամուտների բաշխման տարածքային անհամաչափության խնդիրը, և այս առումով գյուղական բնակչության զբաղվածության և դրանից ստացվող եկամուտների հաշվին բարեկեցության ընդունելի մակարդակի հասանելիությունը շարունակում է կարևորագույն սոցիալ-տնտեսական մարտահրավեր լինել մինչ օրս:

2008-2012 թթ. ՀՀ բոլոր մարզերում տեղի է ունեցել աղքատության մակարդակի աճ. առավել աղքատ են Շիրակի, Լոռու, Կոտայքի մարզերը՝ բնակչության 39-40 %-ը¹⁶: Աղքատության նման պատկերը, անշուշտ, պայմանավորված է զբաղվածության անհամամասնություններով, քանի որ 2000-ականների տնտեսական աճը չհանգեցրեց զբաղվածության զգալի ընդլայնման և առավելապես պայմանավորված էր արտադրողականության աճով ու տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժերով:

2012 թ. զբաղվածության մարզային և տարածքային կենտրոններում խորհրդատվություն է ստացել 247501 մարդ, աշխատանքի է տեղավորվել 11513 անձ կամ աշխատանք փնտրողների ընդամենը 14.3 %-ը¹⁷:

Պետք է նշել, որ չնայած պետական միջոցների շարունակական անվանական աճին, կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում դրանց չափերը չեն ապահովում բավարար կենսամակարդակ, և կենսաթոշակառուների մի ստվար զանգված շարունակում է ստանալ նվազագույն սպառողական զամբյուղի արժեքից ցածր կենսաթոշակ: Միջին աշխատավարձի և միջին կենսաթոշակի հարաբերակցության բարձր ցուցանիշը, որը ցույց է տալիս աշխատող բնակչության և կենսաթոշակառուների կենսամակարդակների տարբերությունը, անցանկալի սոցիալական հետևանքների դրսևորման հիմք է դառնում:

Կենսաթոշակային համակարգի երկարաժամկետ ֆինանսական կայունության և անձի եկամուտների ու կենսաթոշակի չափի միջև կապի ապահովման հիմնավորմամբ՝ 2014 թ. հունվարի մեկից ներդրվեց

¹⁴ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 228:

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 57-58:

¹⁶ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր», Եր., 2014, էջ 113-114:

¹⁷ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության 2014-2016 թթ. պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր», Եր., 2014, էջ 203:

պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային համակարգը, որը, սակայն, միանշանակ չընդունվեց հասարակության կողմից. ձևավորվեց քաղաքացիական հուժկու շարժում (ինչը սոցիալական պետության տեսանկյունից, անշուշտ, առաջընթաց պետք է դիտել) և, ի վերջո, ՀՀ ՄԴ համապատասխան որոշումը հիմք ընդունելով՝ կառավարությունը որոշեց պարտադիր կուտակային բաղադրիչը 2014 թ. հունիսից կիրառել միայն շուրջ 200000 պետական ծառայողների համար, իսկ մասնավոր հատվածում՝ այն ներդնել երեք տարվա ընթացքում՝ փուլային տարբերակով¹⁸:

Ընդհանուր առմամբ, պետության կողմից ՀՀ բնակչությանը տրամադրվող հիմնական սոցիալական երաշխիքները 2009-2013 թթ. դրսևորել են որոշակի դինամիկա (տե՛ս աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

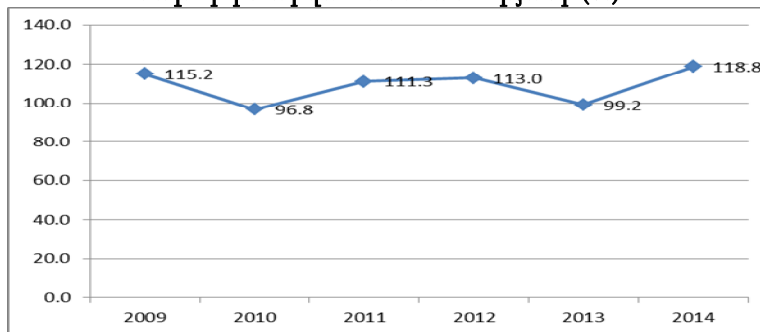
Բնակչությանը պետության հատկացրած հիմնական սոցիալական երաշխիքները (ՀՀ դրամ)¹⁹

	2009	2010	2011	2012	2013
Կենսաթոշակի նվազագույն չափը	8000	10500	10500	13000	13000
Աշխատավարձի նվազագույն չափը	30000	30000	32500	32500	45000
Գործազրկության նպաստի միջին չափը	16700	16512	17345	16031	16237
Կենսաթոշակների միջին չափը	24520	27107	27062	29696	29122
Ընդհանուր հիվանդությունների հետևանքով հաշմանդամության նպաստի միջին չափը	21859	24742	24793	27609	27636
Երկու ծնողներին կորցրած երեխաների և մահացած միայնակ մայրերի երեխաների նպաստի միջին չափը	54728	74932	74830	87464	63491
Ծնողներից մեկին կորցրած երեխաների նպաստի միջին չափը	15474	16973	20794	22735	13009

Ելնելով վերը բերված ցուցանիշներից՝ անհրաժեշտ է ուսումնասիրել սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղվող միջոցների դինամիկան (տե՛ս գծապատկերներ 1 և 2):

Գծապատկեր 1

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի պետական ծախսումները՝ նախորդ տարվա համեմատությամբ (%)²⁰

¹⁸ Տե՛ս <http://b24.am/economy/49042.html>

¹⁹ Աղյուսակը կազմվել է ըստ «ՀՀ վիճակագրական տարեգիրք 2014»-ի տվյալների:

²⁰ Գծապատկերը կազմվել է ըստ նշված տարիների պետական բյուջեի մասին օրենքներում տեղ գտած տվյալների: Աղբյուրը՝ www.gov.am

2010 թ. սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված պետական միջոցների նվազումը (նախորդ տարվա համեմատ՝ 3.2 %) պայմանավորված էր ՀՀ տնտեսության վրա խոր ազդեցություն թողած համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետևանքներով, և պետական ծախսումները զգալիորեն կրճատվեցին գրեթե բոլոր ուղղություններով: Պետք է փաստել, որ, անվանական կրճատմանը զուգահեռ, 2010 թ. սոցիալական ոլորտի պետական ծախսերի՝ պետական բյուջեում տեսակարար կշռի ցուցանիշը նախորդ տարվա համեմատությամբ նվազեց 0.6 տոկոսային կետով (տե՛ս գծապատկեր 2), սա այն դեպքում, երբ 2010թ. նվազագույն կենսաթոշակի չափը 8000 դրամից բարձրացվեց 10500 դրամի, ինչպես նաև ավելացվեցին մի շարք ուղղություններով տրամադրվող պետական նպաստների չափերը (տե՛ս աղյուսակ 1):

Այլ կերպ ասած՝ 2010 թ. դիտվել է մի իրավիճակ, երբ սոցիալական ոլորտի ֆինանսավորման ն՝ անվանական, և՛ տոկոսային կրճատմանը զուգընթաց բարձրացվել են սոցիալական մի շարք երաշխիքների դրամական շեմերը: Սա բացատրվում է 2010 թ. նախորդ տարվա համեմատությամբ կենսաթոշակատուների և աղքատության ընտանեկան նպաստ ու միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքների թվաքանակի նվազմամբ: Ըստ ԱՎԾ տվյալների՝ 2010 թ. կենսաթոշակատուների ընդհանուր թիվը կազմել է 520.3 հազ. մարդ՝ 2009 թ. 522.8 հազարի փոխարեն, իսկ նպաստառու ընտանիքների ընդհանուր թիվը 2010 թ. կազմել է 108.9 հազ.՝ նախորդ տարվա 123.2 հազարի փոխարեն²¹:

Հաջորդող՝ 2011-2012 թթ. սոցիալական ոլորտի ֆինանսավորումը շարունակաբար աճել է, իսկ 2013 թ. դիտվել է սոցիալական պաշտպանությանն ուղղվող պետական միջոցների նվազում. մասնավորապես՝ ընդհանուր պետական ծախսումներում ունեցած տեսակարար կշռի ցուցանիշը նվազել է շուրջ 3 տոկոսային կետով, այն դեպքում, երբ դիտվել է կենսաթոշակատուների և նպաստառուների թվի աճ²²:

Իրավիճակը բացատրվում է նրանով, որ ֆինանսավորման ծավալների նվազումը տեղի է ունեցել ի հաջիվ մի շարք ուղղություններով սոցիալական երաշխիքների դրամական շեմերի իջեցման, երկրում աղքատության մակարդակի աճին զուգահեռ պետական մուտքերի սղության պայմաններում:

2014 թ. սոցիալական ոլորտի ֆինանսավորման ցուցանիշների զգալի աճը իրականում պայմանավորված էր պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային համակարգի գործարկմամբ, երբ պետությունը ևս պար-

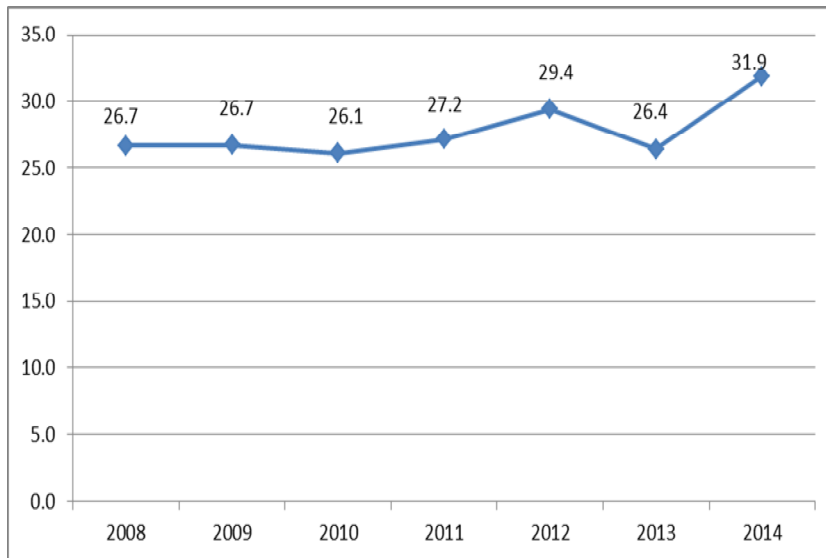
²¹ Տե՛ս «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2014», Եր., 2015, էջ 94-96:

²² Տե՛ս նույն տեղը:

տավորվում է մուտքեր կատարել անհատների կենսաթոշակային հաշիվներին: Բայց քանի որ կուտակային միջոցները ոչ այլ ինչ են, քան հետաձգված եկամուտ, ուստի դրանք չեն ազդում բնակչության ընթացիկ կենսամակարդակի վրա:

Գծապատկեր 2

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի պետական ծախսումների տեսակարար կշիռը ընդհանուր պետական ծախսումներում²³

Համեմատության համար նշենք, որ ՀՀ-ում, որտեղ մեկ շնչին ընկնող համախառն ներքին արդյունքի ցուցանիշը ըստ գնողունակության պարիտետի 2014 թ. կազմել է 8137.5 միջազգային դոլար²⁴, սոցիալական ոլորտին ուղղվել է ընդհանուր պետական ծախսումների 31.9 տոկոսը, իսկ Ֆրանսիայում, որտեղ նույն ցուցանիշը կազմում է 36.907 դոլար, ըստ Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) տվյալների՝ սոցիալական պաշտպանությանը հատկացվել է նույնքան՝ 31.9 տոկոս, սակայն որպես համախառն ներքին արդյունքի մասնաբաժին²⁵:

Ամփոփելով նշենք, որ չնայած ոլորտում դիտվող վերափոխումների ու բարեփոխումների գործընթացին՝ Հայաստանի Հանրապետությունը դեռևս չի կարող կոչվել կայացած սոցիալական պետություն: Սոցիալական քաղաքականության համատեքստում ՀՀ-ի առջև ծառայած հիմնական մարտահրավերներն են աղքատության ծավալներն ու, որ-

²³ Գծապատկերը կազմվել է ըստ նշված տարիների պետական բյուջեի մասին օրենքներում տեղ գտած տվյալների: Աղբյուրը՝ www.gov.am

²⁴ Տե՛ս http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?order=wbapi_data_value_2012%20wbapi

²⁵ Տե՛ս http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG

պես դրա հետևանք՝ արտագաղթի ահագնացող տեմպերը: Լրջագույն այս հիմնախնդիրները, անշուշտ, համալիր լուծում են պահանջում, որը կարող է ապահովվել միայն կայուն սնտեսական աճի ու մրցունակ սնտեսության պայմաններում իրականացվող եկամուտների վերաբաշխման միջոցով:

Բանալի բառեր - *սոցիալական պետություն, աղքատություն, սոցիալական քաղաքականություն, եկամուտների վերաբաշխում*

ВАРДУШ ГЁЗАЛЯН – Социальное государство: достижения и основные задачи РА. – В статье рассматриваются основные из современных точек зрения на социальное государство. На этой основе выявляются главные проблемы армянской экономики и общества. Анализируется проводимая в Армении социальная политика, а также вопросы и задачи, требующие решения, такие, как борьба с бедностью, недостатки финансирования и т. д.

Ключевые слова: *социальное государство, бедность, социальная политика, перераспределение доходов*

VARDUSH GYOZALYAN – Social State: the Achievements and Challenges of RA. – The article discusses the principal approaches concerning the social state, and on the basis of them, the author tries to identify the main problems of the Armenian economy in the context of building a social state. The article also presents the major achievements of Armenia within the framework of the social policy and the existing problems and tasks, including the ones concerning the financing of the field, decreasing the poverty rate and so on.

Key words: *social state, poverty, social policy, income reassessment*